

Opening Vide Jaarcongres 2019

Onafhankelijkheid in toezicht en evaluaties

Door Peter van der Knaap, Voorzitter van Vide – de beroepsvereniging voor toezichthouders, inspecteurs, handhavers en evaluatoren

Namens het voltallige bestuur: welkom op het jaarcongres van Vide, de beroepsvereniging voor – voluit – professionals in het veld van toezicht, inspectie, handhaving en evaluatie. Het thema van het jaarcongres is "Onafhankelijkheid in toezicht en evaluaties". En dat is een belangrijk thema. Misschien wel het belangrijkste thema in de wereld van toezicht en evaluatie en daarom staat het ook centraal in de meerjarenstrategie van Vide.

Sommigen van u waren op de nieuwjaarsbijeenkomst van Vide in Den Haag. En nee: dit is daar geen foto van. Dit is Scheveningen: het jaar is nog maar een paar uur oud als hier de eerste dans rond veiligheid, toezicht en verantwoordelijkheid begint. Met een prominente rol voor onderzoek. Hoe heeft het zo mis kunnen gaan met de vreugdevuren op de stranden van Scheveningen en Duindorp? Waarom mocht dit als de afspraken niet waren nagekomen? Of waren ze dat wel?

U ziet hier de dramatische gevolgen van de vuren: een brandende sintelregel die neerdaalt over het oude dorp. Raadsleden pleitten snel voor – u raadt het – onafhankelijk onderzoek. En kort daarna ontstond er twijfel aan de onafhankelijkheid van het instituut dat het onderzoek zou gaan uitvoeren. Waarmee de eerste dans snel uitmondde in de eerste politieke rel van dit jaar.

Die roep om onafhankelijk onderzoek hoor je vaker. Het meest gehoorde argument daarvoor is dat 'de slager zijn eigen vlees niet mag keuren'. Een goede tweede plaats is weggelegd voor 'WC-eend': wie zichzelf aanprijst, of vrijpleit, is bij voorbaat verdacht. Maar ook vaak genoemd: het is god voor de kwaliteit van toezicht en onderzoek.

Drie sterke argumenten. Maar wat is dat dan eigenlijk, onafhankelijkheid van toezicht en onderzoek? Er zijn verschillende vormen van onafhankelijkheid, waarbij die ten opzichte van 'de politiek' waarschijnlijk de belangrijkste is. Ik denk dat Aaron Wildavsky de essentie van die onafhankelijkheid het beste heeft uitgedrukt in zijn 'Speaking truth to power'.

Onafhankelijkheid bestaat uit verschillende dimensies. Ik noem: de onafhankelijkheid van individuele onderzoekers in een organisatie, de onafhankelijkheid van een interne toezichthouder ten opzichte van de leiding, de onafhankelijkheid van evaluator die bij de overheid werkt over zijn eigen rapporten... Voor Wildavsky is de kwaliteit van het onderzoek, van de analyse, leidend en daarmee de onafhankelijkheid van oordeelsvorming.

In Nederland is Pieter van Vollenhoven de belangrijkste pleitbezorger van onafhankelijk onderzoek. Zijn Stichting Maatschappij en Veiligheid pleitte vorig jaar zelfs nog voor een Kaderwet onafhankelijk onderzoek. Daarin zou wettelijk vastgelegd moeten worden wat we eigenlijk onder ‘onafhankelijkheid’ verstaan.

Het gaat mij er vandaag niet om de vraag of zo’n Kaderwet er moet komen, maar om de inhoud. En alleen al het nadenken over de toegevoegde waarde van zo’n wet voor rijksinspecties kan bijdragen aan de discussie. Wat is bijvoorbeeld de toegevoegde waarde ervan ten opzichte van de Aanwijzingen van de Minister-president uit 2015?

Voor Van Vollenhoven is de garantie aan betrokkenen om vrij-uit te kunnen spreken cruciaal. Naar model van de Onderzoeksraad voor Veiligheid zou goed geregeld moeten worden. Maar ook praktische bevoegdheden en spelregels – zoals de toegang tot gebouwen, ongevallenlocaties en respondenten – zouden duidelijk moeten worden vastgelegd. Evenals de vrijheid bij de keuze van het onderzoeksonderwerp en vrijheid bij het bepalen van de inhoud van onderzoeksrapporten.

Belangrijk is ook dat Van Vollenhoven pleit voor “Voldoende middelen om onderzoeken naar behoren te kunnen uitvoeren”. Dat onderdeel roept echo’s op van het belangrijke WRR-rapport Toezien op publieke belangen uit 2013. Daarin staat mooi beschreven dat toezichthouders vaak gezien worden als veroorzakers van administratieve lasten en dus dankbare ‘objecten van bezuinigingen’ zijn, maar dat, ‘als er iets misgaat’, er politieke druk ontstaat om extra middelen beschikbaar te stellen. De WRR stelt de retorische vraag: “Moeten toezichthouders eerst met incidenten en falend

toezicht in het nieuws komen voordat hun betekenis zichtbaar wordt?”

En inderdaad: sommigen spreken over ‘soms wel hele erg forse bezuinigingen’ als verklaring voor tekortschietend toezicht. Ik zou graag een keer in de jaarverslagen van alle inspecties en toezichthouders van ons land te speuren naar waarschuwingen over te ingrijpende bezuinigingen. Of te hoge verwachtingen van innovaties in toezicht, waaronder sommige interpretaties van risicogestuurde aanpakken en een sector die ‘zelftoezicht’ houdt.

Wat dat laatste betreft: het is volgens mij niet toevallig dat in sectoren waar aanvankelijk sprake was van ‘zelftoezicht’ – zoals bij financieel adviseurs en accountants – later toch gekozen is voor onafhankelijk toezicht. Hetzelfde wordt nu ook overwogen bij taxateurs.

Als Vide vinden wij dat het onderstrepen van het belang van goed, transparant en adequaat toegerust toezicht dat onafhankelijk geïmplementeerd is, hard nodig blijft. Dat blijven we doen, vooral omdat we – als beroepsvereniging – echt iets willen toevoegen en willen betekenen voor de dagelijkse praktijk van inspecteurs en onderzoekers. Waarbij het sterk is als je – als toezichthouders en evaluatoren – ook de toegevoegde waarde van je werk laat zien. Positief is dat dat steeds meer gebeurt: deze week nog, toen de Douane en andere toezichthouders lieten zien wat zij in de Rotterdamse haven doen en wat dat oplevert.

Vandaag gaat het over onafhankelijkheid. Een kenmerk dat van levensbelang is voor de zeggingskracht van toezicht en voor de kwaliteit van het onderzoek. En daarmee: voor het vertrouwen in de overheid. Er worden vandaag belangrijke vragen behandeld. Hoe zorg je er bijvoorbeeld voor dat je als inspecteur of onderzoeker

onafhankelijk je werk doet, terwijl er allerlei verwachtingen zijn en soms ook druk wordt uitgeoefend door politici, mensen ‘in het veld’, de media maar ook burgers? Betekent onafhankelijkheid vooral afstand bewaren en je terugtrekken in je ivoren toren? Of kun je vanuit een onafhankelijke positie wèl goed voeling houden met beleidsmakers, de ‘onder toezicht gestelden’ en andere belanghebbenden?

Dáár gaat het vandaag over, over die grote vragen. Waarbij ik tot slot graag een lans breek voor ‘het front’ van ons werkkterrein. Deze uitspraak van Theodore Roosevelt kent u waarschijnlijk wel. En zo niet: hang hem op in uw werkkamer (als u die nog heeft tenminste...). Vrij vertaald: het is niet de criticus, de recescent die telt, nee:

“De eer komt toe aan de man – of vrouw – die daadwerkelijk in de arena staat, zijn gezicht besmeurd met stof, zweet en bloed; die zich kranig weert; die fouten maakt en keer op keer tekort schiet, (omdat dat nu eenmaal onvermijdelijk is); die ondanks dat toch probeert iets te bereiken; die groot enthousiasme en grote toewijding kent; die zich helemaal geeft voor de goede zaak”.

U kent die mensen hopelijk zelf: in uw eigen organisatie, maar ook in het veld, bij de ‘onder toezicht gestelden’. De kern van onafhankelijkheid van toezichthouders en van evaluatoren voor mij is dat we als toezichthouders of evaluatoren het aandurven om voor hen op te komen. Zij verdienen dat.

Ik wens u een mooi congres.